

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Факультет спеціальної освіти, психології і соціальної роботи
Кафедра психолого-медико-педагогічних основ корекційної роботи

Дипломна робота
магістра

з теми: **«ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ЖИТТЄВИХ
КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ У ДОШКІЛЬНИКІВ З ПОРУШЕННЯМИ
ІНТЕЛЕКТУ»**

Виконала:
студентка KorOs1-M20z групи
спеціальності 016 Спеціальна освіта
Гиренко Анастасія Сергіївна

Керівник:
кандидат педагогічних наук, доцент
Опалюк О.М.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ КОРЕКЦІЇ МИСЛЕННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМИ ПОРУШЕННЯМИ.....	7
1.1. Проблема інтелектуальних порушень особистості в психолого- педагогічній літературі.....	7
1.2. Особливості формування мислення у дітей дошкільного віку з інтелектуальними порушеннями.....	13
Висновки до першого розділу.....	25
РОЗДІЛ 2. ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОГО ДОСВІДУ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМИ ПОРУШЕННЯМИ.....	26
2.1. Основні напрямки корекційно-педагогічного процесу у дошкільних закладах для дітей з інтелектуальними порушеннями.....	26
2.2. Навчання і виховання дітей з порушеннями інтелектуального розвитку.....	36
Висновки до другого розділу.....	44
РОЗДІЛ 3. ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИЙ ПІДХІД У ФОРМУВАННІ КОМПЕТЕНТНОСНИХ ОСНОВ ПІЗНАВАЛЬНОЇ І СОЦІАЛЬНО- КОМУНІКАТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ДІТЕЙ З ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМИ ПОРУШЕННЯМИ.....	48
3.1. Програмно-методичне забезпечення корекції мислення дітей дошкільного віку з інтелектуальними порушеннями.....	48
3.2. Формування передумов пізнавальної і соціально-комунікативної діяльності та психологічна адаптація до шкільного навчання у дітей з інтелектуальними порушеннями.....	54
Висновки до третього розділу.....	71
ВИСНОВКИ.....	74
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	75

ВСТУП

Соціально компетентні особистості – це запорука успішно розвитку держави. Проте для набуття певного соціального рівня важливо мати певні знання про соціальне оточення, вміти у ньому, орієнтуватися, взаємодіяти та спілкуватися, тобто бути соціально компетентним. Особливо гостро питання формування життєвих компетентностей постає при роботі з дітьми з інтелектуальними порушеннями, адже вони через наявні в них порушення пізнавальної сфери вони не в змозі самотійно зрозуміти складний світ людських стосунків та навчитися взаємодіяти в ньому. Діти з порушенням інтелектуального розвитку зазнають труднощів, коли мова йде про проникнення в сенс людських відносин, тому що вони не можуть їх пізнати тими способами, якими користуються нормально розвиваючися однолітки.

Головні проблеми дітей з порушеннями розумового розвитку полягають в порушенні їх зв'язку зі світом, в обмеженій мобільності, бідності контактів з однолітками і дорослими, в обмеженому спілкуванні з природою, недоступності низки культурних цінностей, а іноді і елементарної освіти.

Однією з основних заporук успіху такої діяльності є своєчасність. На мою думку, процес формування життєвих компетентностей у дітей з порушеннями інтелекту слід починати з дошкільного віку, адже це сприятиме більш успішному формуванню життєвих компетентності та майбутньої соціалізації в цілому. Дошкільний вік є найкращим для початку роботи у цьому напрямі.

Саме в цей час починається активний розвиток самопізнання, формування самооцінки, відчувається бажання заслужити схвалення, визнання, а провідною діяльністю стає гра. Оскільки у закладі виховуються дошкільники, то саме з цього віку здійснюється цілеспрямована діяльність щодо корекційного впливу на свідомість дитини в ігровій формі. Корекційні заняття з дошкільниками спрямовані на розвиток психоемоційної сфери та особистості, пізнавальних процесів, дрібної та великої моторики, часто

використовуються вправи психогімнастики, нейропсихологічні вправи, музично-ритмічні ігри; ігри з водою та піском, арт-терапевтичні вправи.

Сучасний етап розвитку нашої країни характеризується низкою соціальних змін та перетворень. Посилення уваги до розвитку особистості, визнання гуманістичних засад виховання як найбільш відповідних принципам правової держави, є однією з передумов повноцінного залучення дітей з помірною розумовою відсталістю у систему суспільних відносин. Проблема залучення в соціум завжди була і лишається нині однією з провідних у процесі формування особистості дитини. Відтак, соціальний розвиток є одним із пріоритетних напрямів навчання і виховання дітей із помірною розумовою відсталістю. Він полягає у підготовці дитини до адекватного орієнтування в довкіллі, становленні навичок соціально прийнятної поведінки у різних життєвих ситуаціях.

Соціальна компетентність, в свою чергу виступає як система структурованих знань про закономірності поведінки, діяльності і відносин, які проявляються через особистісні якості людини, що забезпечують відповідальне саморегулювання поведінки особистості в суспільстві, передбачає володіння складними комунікативними навичками, формування адекватних умінь в нових соціальних умовах. У найповнішому вигляді соціальна компетентність передбачає певний обсяг знань і рівень сформованості умінь та навичок, що дозволяють людині адекватно орієнтуватися в різних ситуаціях, об'єктивно оцінювати себе і людей, здійснювати самоаналіз і самоконтроль, прогнозувати поведінку інших осіб, формувати необхідні відносини і успішно впливати на них, орієнтуючись на наявні умови.

До загального питання соціальної компетентності у своїх дослідженнях зверталися вітчизняні так зарубіжні вчені (Д. Годлевська, М. Докторович, О. Кононко, В. Краєвський, А. Макаров, А. Петров, З. Фрейд, А. Хуторський, М. Шуре та ін.). У контексті дошкільної освіти соціальну компетентність досліджували Л. Божович, О. Запорожець, В. Кузьменко, С. Кулачківська, С.

Ладивір, Т. Поніманська, С. Якобсон та ін., які акцентували увагу, що необхідною умовою для більш успішного її формування є ігрова діяльність. Різні аспекти соціальної компетентності осіб з порушеннями психофізичного розвитку відзначені у дослідженнях В. Бондаря, В. Засенка, А. Колупаєвої, Л. Нафікової, Т. Сак, В. Синьова, В. Тарасун, О. Хохліної, М. Шеремет та інші.

Мета дослідження – є аналіз теоретичного аспекту формування життєвих компетентності у навчально-виховних програмах дітей дошкільного віку з порушеннями інтелекту.

Гіпотеза дослідження – своєчасний соціальний розвиток дитини дошкільного віку з порушеннями інтелекту сприяє її підготовці до орієнтування у оточуючому світі людей та прищепленню соціально прийнятної поведінки.

Для досягнення мети дослідження, перевірки висунутої гіпотези необхідно розв'язати такі дослідницькі **завдання**:

- 1) висвітлити ставлення суспільства до дітей із порушеннями інтелекту;
- 2) проаналізувати дві навчально-виховні програми для дітей із порушеннями інтелекту на предмет формування життєвих компетентностей.

Предмет дослідження – методика використання навчально-виховних програми для дітей із порушеннями інтелекту у спеціальних закладах.

Об'єкт дослідження – особливості застосування навчально-виховних програм для дітей із порушеннями інтелекту у спеціальних закладах.

Методи дослідження - аналіз, синтез, узагальнення та систематизація, що дозволили виявити підходи до формування та розвитку життєвих компетентностей дошкільників із інтелектуальними порушеннями у навчально-виховних програмах, що використовуються в Україні.

Теоретичне значення дипломної роботи полягає в тому, що нами проведено аналіз змісту та сутності навчально-виховних програм для дітей, зокрема дошкільного віку з інтелектуальними порушеннями на предмет формування життєвих компетентностей та методичні рекомендації щодо їх проведення, які доповнюють теорію корекційної педагогіки.

Практичне значення дипломної роботи полягає у тому, що дані дослідження можна використати у спеціальних закладах та в практичній роботі вихователя в умовах інклюзивної освіти.

ВИСНОВКИ

Здійснивши аналіз теоретичного аспекту формування життєвих компетенцій, ми прийшли до наступних висновків: у дослідників наявний інтерес до питання формування життєвих компетенцій дошкільників із порушенням інтелекту. Аналіз програм розвитку показав, що вони спрямовані на: надання дітям дошкільного віку із інтелектуальними порушеннями знань про соціальне середовище та особливості взаємодії у ньому; елементарне ознайомлення з людськими емоціями.

Сучасний світ складний. Дитині не достатньо дати якісне знання. Ще важливо навчити користуватися ним. Знання та вміння, пов'язані з ціннісними орієнтирами дитини, формують його життєві компетентності, потрібні для його успішної самореалізації у житті, навчанні та праці. Отже компетентність – надбання самої особистості, яке визначає якісний рівень знань, умінь, навичок і знатності застосувати їх на основі власного досвіду, процесі здійснення певної діяльності. Отже педагоги, вихователі зокрема зобов'язані формувати основні компетентності дитини практичним шляхом під час ігрової та інших специфічних дитячих видів діяльності, що відповідають діяльнісній природі дошкільників.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Арнаутова Е.П. Социально–педагогическая практика взаимодействия семьи и детского сада в современных условиях / Е.П. Арнаутова // Детский сад от А до Я. –2004. – №4. – С. 23–35.
2. Болотов В.А. Компетентностная модель: от идеи к образовательной программе / В.А. Болотов, В.В. Сериков //Педагогика. – 2003. – №10. №11 (листопад) 2013
3. Василюк А. Сучасні освітні системи / А.Василюк,Р.Пахоцінський, Н.Яковець. – Ніжин: Редакційно-видавничий відділ НДПУ, 2002. – 139 с.
4. Зимняя И.А. Компетентностный подход. Каково его место в системе современных подходов к проблемам образования? (теоретико-методологический аспект) /И.А. Зимняя // Высшее образование сегодня. – 2006. –№4. – С. 20–27.
5. Колупаєва А.А. Інклюзивна освіта: реалії та перспективи: Монографія / А.Колупаєва. – К.: Саміт-книга, 2009. –272 с.
6. Марголис А.А. Роль и задачи психолого-педагогической диагностики в определении качества образования /А.Марголис, В.Рубцов // Психологическая наука и образование. – 2007. – №4.
7. Пометун О. Дискусія українських педагогів навколо питань запровадження компетентнісного підходу в українській освіті / О.Пометун // Основна школа. – 2005. – Вип. 3–4.
8. Сабат Н. Соціально-педагогічний аспект інклюзивного навчання / Н.Сабат // Соціальний педагог. – 2008 – №3.– С. 42–46.
9. Словарь-справочник по педагогике / [Авт.-сост. В.А. Мижериков]. – М.: ТЦ «Сфера», 2004. – 448 с.
10. Спеціальна педагогіка: Понятійно-термінологічний словник / АПН України; Інститут спеціальної педагогіки; Луганський держ. пед. ун-т ім. Тараса Шевченка / В.І. Бондар (голов. ред.). – Луганськ: Альма-матер, 2003. – 436 с.

11. Фрумин И.О. Компетентностный подход как естественный этап обновления содержания образования/ И.О. Фрумин // Педагогика развития: ключевые компетентности и их становление: Материалы 9-й научно-практической конф., 2003 г. – Красноярск, 2003. –С. 41–44.
12. Холодная М.А. Психология интеллекта: Парадоксы исследования / М.А. Холодная. – СПб.: Питер, 2002. – 272 с.
13. Хуторской А.В. Ключевые компетенции как компонент личностно ориентированной парадигмы образования /А.В. Хуторской // Народное образование. – 2003. – №2.– С. 58–65.
14. Національна доктрина розвитку освіти [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/347/2002>
15. Савченко О.Я. Компетентнісний підхід як чинник модернізації початкової освіти / О.Я. Савченко [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/NiO/2011_4_1/statti/Savch.htm
16. Інструктивно-методичний лист «Організація навчально-виховного процесу в умовах інклюзивного навчання» (Лист Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України №1/9-384 від 18.05.2012) [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://www.education-inclusive.com/pravova-osnova>
17. Богоявленская Д.Б. Пути к творчеству. – М., 1981. – 120 с.
18. Богоявленская Д.Б. Интеллектуальная активность как проблема творчества. –Ростов-на-Дону, 1983. – 189 с.
19. Бодалев А.А. О направлениях и задачах научной разработки проблемы способностей // Вопросы психологии. – 1987. - № 1. – С. 10-15.
20. Выготский Л.С. Воображение и творчество в детском возрасте. – М.: Просвещение, 1991. – 69 с.
21. Гильбух Ю.З. Внимание: одаренные дети. – М., 1991. - 260 с.
22. Дружинин В.Н. Психология общих способностей. – СПб: Издательство «Питер», 2000. – 368 с.

23. Завалишина Д.Н. Психологическая структура способностей // Развитие и диагностика способностей. – М.: Наука, 1991. – 440 с.
24. Лейтес Н.С. Об умственной одаренности. – М.: Наука, 1960. – 363с.
25. Лейтес Н.С. Умственные способности и возраст. – М., 1971. – 156 с.
26. Лейтес Н.С. Проблема соотношения возрастного и индивидуального в способностях школьника // Вопросы психологии. – 1985. - № 1. – С.9-18 .
27. Лейтес Н.С. Ранние проявления одаренности // Вопросы психологии. – 1988. -№ 4. – С.98-107 .
28. Лейтес Н.С. Способности и одаренность в детские годы. – М.: Знание, 1984. –80 с.
29. Ломов Б.Ф. Методологические и теоретические проблемы психологии. – М.: Наука, 1984. – 240 с.
30. Матюшкин А.М. Раннее выявление талантов и их развитие // Вопросы психологии. – 1984. - № 3. – С.166.
31. Матюшкин А.М. Концепция творческой одаренности // Вопросы психологии. – 1986. - № 6. – С. 32-46.
32. Матюшкин А.М., Сиск Д.А. Одаренные и талантливые дети // Вопросы психологии. – 1988. - № 4. – С. 88-97.
33. Матюшкин А.М. Загадки одаренности. – М.: Наука, 1993. – 148 с.
34. Моляко В.А. Актуальні соціально-психологічні аспекти проблеми обдарованості // Обдарована дитина. – 1998. - № 1. – С.3-5.
35. Платонов К.К. Проблемы способностей. – М.: Просвещение, 1972. – 246 с.
36. Психология одаренности детей и подростков / Под ред. Н.С. Лейтеса. – М.: Издательский центр «Академия», 1996. – 416 с.
37. Рубинштейн С.Л. Принципы и пути развития психологии. – М.: Издательство Академии наук, 1959. – 356 с.

38. Теплов Б.М. Проблемы индивидуальных различий. – М.: Наука, 1961. – 276 с.
39. Холодная М.А. Когнитивные стили как проявление своеобразия индивидуального интеллекта. – К., 1990. – 376 с.
40. Чудновский В.Э. Воспитание способностей и формирование личности. – М.: Знание, 1986. – 80 с.
41. Чудновский В.Э., Юркевич В.С. Одаренность: дар или испытание. – М.: Знание, 1990. – 76 с.
42. Юркевич В.С. Светлая радость познания. – М.: Просвещение, 1977. – 140 с.
43. Шадриков В.Д. О содержании понятий «способности» и «одаренность»
//Психологический журнал. – 1983. – Т. 4. - № 5. – С. 3-10.
44. Шадриков В.Д. Способности, одаренность, талант // Развитие и диагностика способностей. Отв. Ред. В.Н. Дружинин, В.Д. Шадриков. – М.: Наука, 1991. – 487 с.
45. Конвенція ООН про права інвалідів
46. Конвенція ООН про права дітей
47. Конвенція ООН про захист прав та гідності осіб з інвалідністю
48. Освіта для всіх — ініціатива «Швидке простеження»
49. Alberta Education. Elements of effective teaching practice: Differentiated instruction [Основи ефективного вчителювання: диференційоване викладання]. www.learnalberta.ca/content-teacher/kes/pdf/or_ws_tea_elem_02_diffinst.pdf
50. Mastropieri, M.A., Scruggs, T.E., Norland, J.J., Berkeley, S., McDuffie, K., Tornquist, E.H., & Connors, N. (2006). Differentiated curriculum enhancement in inclusive middle school science: Effects on classroom and high-stakes tests. *The Journal of Special Education*, 40(3), 130-137.
51. Tobin, R. & McInnes, A. (2008). Accommodating differences: Variations in differentiated literacy instruction in grade 2/3 classrooms [Врахування

розбіжностей: різні підходи до навчання грамотності у 2-3 класах]. Literacy, 42(1), 3-9.

52. Tomlinson, C.A. (2001). How to differentiate instruction in mixed-ability classrooms 2nd Ed. [Як диференціювати викладання у класах, де навчаються діти з різним рівнем здібностей] Alexandria, VA: ASCD. Chapters 11-13.

53. Gould, H.C. (2004). Can novice teachers differentiate instructions? Yes, they CAN! [Чи можуть вчителі-новачки диференціювати своє викладання? Так, вони МОЖУТЬ!] Retrieved from <http://www.newhorizons.org/strategies/differentiated/gould.htm>.

54. Tomlinson, C.A. (2001). How to differentiate instruction in mixed-ability classrooms [Як диференціювати викладання у класах, де навчаються діти з різним рівнем здібностей] - 2nd Ed. Alexandria, VA: ASCD. Chapters 3-5.

55. Tomlinson, C.A., Brighton, C., Hertberg, H., Callahan, C.M., Moon, T.R., Brimijoin, K., Conover, L.A., & Reynolds, T. (2003). Differentiating instruction in response to student readiness, interest, and learning profile in academically diverse classrooms: A review of literature. [Диференціація викладання у відповідь на готовність учнів, їх інтереси та специфіку їхньої навчальної діяльності у навчально розмаїтих класах] Journal for the Education of the Gifted, 27(2-3), 119-145.

56. Конституція України [Електронний ресурс] // Сайт Верховної Ради України. Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=254%EA%2F96-%E2%F0>

57. План дій Ради Європи щодо сприяння правам і повній участі людей з обмеженими можливостями в суспільстві: покращення якості життя людей з обмеженими можливостями в Європі в 2006-2015 роках : Резолюція Ради Європи Rec(2006)5.

58. Конвенція про права інвалідів. Резолюція Генеральної асамблеї ООН № 61/106, прийнята на шістдесят першій сесії ГА ООН 2006 року (Конвенцію ратифіковано законом України № 1767-VI від 16.12.2009).

59. «Стандартні правила забезпечення рівних можливостей для інвалідів»: Резолюція Генеральної Асамблеї ООН № 48/96.

60. Указ Президента України від 18.12.07 № 1228/2007 «Про додаткові невідкладні заходи щодо створення сприятливих умов для життєдіяльності осіб з обмеженими фізичними можливостями».

61. Указ Президента України від 02.03.09 № 113/2009 «Про першочергові заходи щодо поліпшення становища осіб з вадами зору».

62. План заходів щодо створення безперешкодного життєвого середовища для осіб з обмеженими фізичними можливостями та інших маломобільних груп населення на 2009–2015 роки «Безбар'єрна Україна», затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 29.07.09 № 784.

63. Постанова Кабінету Міністрів України № 1652 від 29.11.06, Про затвердження Порядку забезпечення окремих категорій населення технічними та іншими засобами реабілітації і формування відповідного державного замовлення, переліку таких засобів. (із змінами: № 1015 1015-2008-п від 12.11.08, № 318 318-2009-п від 08.04.2009).

64. ДБН В.2.2-17:2006, «Доступність будинків і споруд для маломобільних груп населення».

65. Инвалиды: к независимой жизни. – Изд-во РООИ «Перспектива», 2001.

66. Інклюзивна освіта для дітей з особливими потребами в Україні: тренінгові модулі. – К., 2011. – 132 с.

67. Towards a Common Language for Functioning, Disability and Health ICF. World Health Organization Geneva, 2002.

68. Всемирный доклад по инвалидности. Всемирная организация здравоохранения, 2011.

69. Achieving full participation through Universal Design, Council of Europe Publishing, 2009.

70. Рекомендація CM/Rec(2009)8 Комітету міністрів державам-членам щодо досягнення повноцінної участі завдяки Універсальному проектуванню і

дизайну (Прийнята Комітетом міністрів 21 жовтня 2009 р. на 1068-му засіданні представників міністрів).

71. Резолюція ResAP(2001)1 Комітету міністрів про введення принципів Універсального проектування і дизайну до навчальних програм усіх професій, що працюють у галузі будівництва життєвого середовища («Резолюція Томар»).

<http://www.cndd.ca/aboutdisability.asd>

<http://www.accessiblecoety.org/topics/demographics-identity>

<http://www.un.org/russian/disabilities/news.asp>

72. План дій Ради Європи щодо сприяння правам і повній участі людей з обмеженими можливостями в суспільстві: покращення якості життя людей з обмеженими можливостями в Європі в 2006-2015 роках. Резолюція Ради Європи Rec(2006)5.

73. Конвенція про права інвалідів. Резолюція Генеральної асамблеї ООН № 61/106, прийнята на шістдесят першій сесії ГА ООН 2006 року (Конвенцію ратифіковано законом України № 1767-VI від 16.12.2009)

74. Всесвітня програма дій відносно інвалідів, прийнята Генеральною Асамблеєю ООН 3 грудня 1982 р. Резолюція 37/52.

75. «Стандартні правила забезпечення рівних можливостей для інвалідів». Резолюція Генеральної Асамблеї ООН № 48/96.

76. Інклюзивна освіта для дітей з особливими потребами в Україні : тренінгові модулі. – К., 2011. – 132 с.

77. Towards a Common Language for Functioning, Disability and Health ICF. World Health Organization Geneva, 2002;

78. Всемирный доклад по инвалидности. Всемирная организация здравоохранения, 2011 г.

79. Achieving full participation through Universal Design, Council of Europe Publishing, 2009;

80. Рекомендація CM/Rec(2009)8 Комітету міністрів державам-членам щодо досягнення повноцінної участі завдяки Універсальному проектуванню і

дизайну (Прийнята Комітетом міністрів 21 жовтня 2009 р. на 1068-му засіданні представників міністрів);

81. Резолюція ResAP(2001)1 Комітету міністрів про введення принципів Універсального проектування і дизайну до навчальних програм усіх професій, що працюють у галузі будівництва життєвого середовища (Резолюція Томар).